

verschilt natuurlijk niet van die in deel I, met een beperkte maar welkome, plaatsnamen en uitdrukkingen verklarende, annotatie. Afwijkende versies van vonnissen, bekend uit eerder uitgegeven, minder complete collecties (H. O. Feith, 1870; S. Gratama, 1886 en 1890) zijn steeds aangegeven; deze hebben meermalen de vorm van grosse van een door de drost van Drenthe afgegeven bezegelde oordeelbrief. De oordeelboeken geven uiteraard inzicht in de gevolgde procedures en de aard van de voor de Etstoel aangebrachte zaken, door Keverling Buisman in zijn dissertatie zorgvuldig geanalyseerd. Bij het doorlezen ervan valt op, dat twisten van buurschappen en kerspelen onderling een vrij ruime plaats innemen, dat een aanzienlijk aantal der vonnissen betrekking heeft op onzekerheden omtrent op onroerend goed drukkende lasten en een zó groot aantal uitspraken de volgorde der erfgerechtigden bij versterf regelt dat de lezer de indruk krijgt dat men in Drenthe in de vijftiende eeuw over het vigerende gewoonterecht in onzekerheid was geraakt. Ten aanzien van schenkingen na dode maakte men ook in Drenthe onderscheid tussen de 'gifting' (waarvoor steeds toestemming van de naastgerechtigden nodig is) en het 'ad pias causas' bestemde testament. Werd een van beide opgemaakt ten overstaan van een geestelijke, dan was echter in beide gevallen toestemming van de naasten vereist (nrs. 3020, 3176). En een testament hoorde 'redelich' te zijn, 'nae groetheit der guijde' (nrs. 3020, 4591). Naastingsrecht bij verkoop van onroerend goed was kennelijk een bron van onmin; uitoefening ervan was aan strikte regels gebonden en contante betaling bij naarkoop blijktbaar een voorschrift (nr. 4654 en elders). Opmerkelijk is dat daar waar bewijsvoering met behulp van een gezegelde brief werd aangeboden, de aangeklaagde doorgaans de gelegenheid kreeg met 'een betere brief' zijn recht te bewijzen. Volgens nr. 3110 was dit zelfs het geval tegenover een bezegelde en door de bisschop van Utrecht getransfixeerde brief. Dat de Etstoel een voorkeur had voor een minnelijke schikking tussen strijdende partijen, ook in civiele zaken, blijkt voortdurend. Een twist tussen de kerspels Dieveren en Dwingelo werd door drost en etten zelf ter plaatse ineen 'dach ter vrendtschap' beslecht (nr. 4915).

Dit tweede deel van de editie bevat, naast een namen- en plaatsnamenindex, een bijzonder nuttig trefwoordenregister in de samenstelling waarvan dr. J. Heringa een zeer groot aandeel heeft gehad. Het geeft, bedoeld of onbedoeld, mede inzicht in de frequentie waarmee klachten van verschillende aard aan de Etstoel werden voorgelegd. Beide delen tezamen vormen een uitgave waarvan historici van velerlei pluimage met vrucht en genoegen gebruik zullen maken.

J. A. Kossmann-Putto

NIEUWE GESCHIEDENIS

R. de Smedt, ed., *Michel Coxcie, pictor regis (1499-1592)* (Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen, XCVI (1992) ii, Internationaal colloquium, Mechelen, 5 en 6 juni 1992; Mechelen: Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen, 1993, 287 blz.).

De aflevering bevat de akten van het colloquium dat in 1992 aan de Mechelse schilder Michiel Coxcie werd gewijd ter gelegenheid van de vierhonderdste verjaring van zijn dood; wat niet alleen een nuttige *status questionis* betekent maar ook de vruchten van het recent onderzoek ter beschikking stelt. Hiermee wordt een leemte aangevuld daar de kunstenaar tot heden al te zeer werd onderschat of terzijde gelaten. Terecht wordt opgemerkt dat Friedländer, die sommige

later geboren kunstenaars wel behandelt, Michiel Coxcie in zijn *Alt-Niederländische Malerei* niet heeft opgenomen. De meeste kunsthistorici kennen hem vooral als de kopiist van de Kruisafneming van Rogier van der Weyden (kopie die aanvankelijk het origineel te Leuven moest vervangen maar nadien eveneens naar Spanje werd weggevoerd); en van het Lam Godsretabel van de gebroeders Van Eyck, ten behoeve van Filips II. Maar hij is een kunstenaar die daarenboven een heel markante rol heeft vervuld en wiens lange loopbaan (met één voet nog in de vijftiende eeuw) heel wat interessante aspecten biedt die hier in een tiental referaten worden belicht.

Worden behandeld: het biografisch bestand, familie en herkomst (E. van Autenboer); zijn opleiding in het atelier van Bernard van Orley, zijn reis naar Rome en zijn verhouding tot de andere romanisten, Lambert Lombard, Frans Floris en anderen (N. Dacos, D. Laurenza); zijn activiteit als hofschilder (B. C. van den Boogert); zijn rol als ontwerper van tapijtwerken (E. Duverger) en vooral van glasramen (Y. vanden Bernden); de bewaarde schilderijen, kerkelijke triptieken en andere panelen (C. van de Velde, A. Jacobs, K. Johns). De eigen plaats die de schilder in de ontwikkeling van de oud-nederlandse kunst heeft ingenomen naast Van Orley, Jan Scorel, de problemen van originaliteit en nabootsing ten opzichte van de Italianen, de identificatie van muur- en gewelfschilderingen die hij in Italië heeft uitgevoerd, dat alles is diepgaand bestudeerd en vrij goed geïllustreerd (zwart-wit); ook zijn tekeningen die zijn zware handschrift openbaren; zodat de bundel een degelijk referentiewerk zal zijn.

De bundel is afgesloten dooreen bibliografie die chronologisch is bedoeld. Hoogst zonderlinge toestanden ontstaan echter wanneer niet de originele editie is vermeld maar een latere heruitgave. Giorgio Vasari vindt men aldus in 1862 terwijl hij een tijdgenoot van Coxcie was en hem persoonlijk te Rome heeft gekend; het was essentieel hier precies de tweede editie van zijn *Vite* te vermelden, namelijk het *opus laudatum* van 1568 waarin het onschatbaar hoofdstuk 'Di diversi pittori Fiamminghi' voor het eerst is gepubliceerd. Derhalve kwam hem de derde plaats toe, onmiddellijk na Guicciardini, 1567. Meer andere gevallen moeten gesignaleerd worden. De originele uitgave van Descamps' *Voyage Pittoresque* (sic, zonder s!) dagtekt van 1769. De eerste editie van Weales *Van Eycks* dagtekt van 1908, terwijl die van 1912 enkel een verkorte versie is zonder de documenten. De chronologische bibliografie heeft hier haar doel gemist. Is dit het gevolg van de samenwerking, waarbij elke medewerker op de andere vertrouwt?

E. Dhanens

J. R. O. Trommelen, e. a., ed., *Tilburgse toponiemen in de 16e eeuw. Een tentatieve reconstructie en naamsverklaring*, H. van Doremalen, e. a., ed. (Tilburgse Bronnenreeks I; Tilburg: Stichting tot behoud van Tilburgs cultuurgoed, 1994, 496 blz., f65,00, ISBN 90 74418 03 1).

Lokale onderzoekers hebben altijd een voorsprong op anderen doordat zij vertrouwd zijn met de situatie ter plekke. Helaas zijn zij zich daar niet altijd van bewust en dat maakt het lezen van hun publikaties er niet eenvoudiger op. Dat geldt ook voor het boek van vader en zoon Trommelen over Tilburg in de zestiende eeuw. Wie echt van dit werk wil genieten, zal de weg moeten kennen naar het Tivoliterrein, het fietstunneltje onder de Ringbaan-West, café 'De Finantie', het bijveld van de voetbalvereniging LONGA en al die andere boeiende plekken waar Tilburg ongetwijfeld zeer rijk aan is. Het probleem is alleen dat de kaartjes in het boek voor niet-ingewijden moeilijk zijn te begrijpen en dat is bij een werk met een historisch-geografische strekking toch wel een voorwaarde.